

A könyvtárak szerepe Ukrajnában a háborús helyzet idején

A szomszédunkban zajló háború fájdalmas híreit mindannyian megrendülve hallgatjuk. Több millió ember hagyta már el Ukrajnát, s hazánkba is egyre több menekült érkezik.

A humanitárius katasztrófa nehézségeinek enyhítésére szervezett, országos szintű összefogáshoz az Országos Széchényi Könyvtár is csatlakozott. 2022. március 9-én adománygyűjtést indítottunk kollégáink körében, a Könyvtári Intézet munkatársai pedig helyzetjelentést készítettek az ukrajnai könyvtárak szerepvállalásáról a jelenlegi körülmények között.

A 2022. február 24. óta tartó háborús helyzetben több ukrajnai városban romboltak le könyvtárakat, például Szumiban, Csernihivben, Szeverodoneckben és Harkivban, ahol a városi intézmény mellett az egyetemi könyvtárat is találat érte. A még működő könyvtárak próbálják biztonságba helyezni a gyűjteményeiket, fenntartani szolgáltatásaikat azoknak, akiknek erre szükségük van, és részt vesznek a dezinformáció elleni harcban is. Az online Könyves Magazin március 11-i [beszámolója](#) tudósít arról is, hogy a könyvtárak fontos szerepet töltenek be a háborús helyzetben: óvóhelyet működtetnek, hogy családokat és gyerekeket helyezhessenek biztonságba, így sokaknak fizikai menedéket nyújtanak, a továbbindulókat információkkal segítik, a katonáknak álcahalót készítenek – és mindezt úgy, hogy a könyvtárosokkal az olvasók, maguk a menekültek és az önkéntesek is együttműködnek.

Az Országos Idegennyelvű Könyvtár ukrán referense úgy tudja, számos könyvtár vált működés-képtelenné azokon az ukrajnai területeken, ahol harcok dúlnak, és mivel a honlapjuk nem frissül,

nehéz információhoz jutni az állapotukkal kapcsolatban, a könyvtáros kollégák pedig gyakran inkább a munkahelyükön kívüli helyszíneken vállalnak önkéntes munkát. Vannak azonban kivételek: az Ukrajna déli részén található Mikolajivban a Központi Városi Könyvtár pincéjében gyerekek számára alakítottak ki óvóhelyet; több könyvtár ad praktikus tanácsokat a lakosságnak arról, hogyan kell elsősegélyt nyújtani, mit kell tenni légiriadó esetén, hol található óvóhelyek, hogyan kell a gyerekek figyelmét elterelni a háború borzalmairól. Sok intézmény tovább erősíti a járványhelyzet miatti lezárások idején elindított digitális szolgáltatásait, emellett virtuális kiállításokat állítanak össze és mutatnak be például háborús témájú vagy lelki segítséget nyújtó dokumentumokból.

Ukrajna nyugati részén, Luck városában a [Volin megyei ifjúsági könyvtár](#) szokásos nyitvatartása szerint, 8–17 óráig szolgál ki olvasókat annak ellenére, hogy március 11-én a Volinyi terület és a Lucki járás székhelyként működő várost légitámadás érte. A könyvtár önkéntes központként működik, ahol adománygyűjtés és az adományok válogatása, csomagolása zajlik, a [könyvtár munkatársai „energiasomagokat” állítanak össze a katonáknak](#). Az intézmény honlapján friss hírek, hasznos információk, lelkesítő üzenetek olvashatók.

Az [Ungvári Városi Közkönyvtár](#) munkatársai a város utcáin szolgálnak hasznos információkkal, ismertetik a lakossággal a légiriadó alatt végrehajtandó műveleteket. Ez a könyvtár az utóbbi hetekben zárva tartott, szakemberei belső munkálatokat és önkéntes feladatokat láttak el. Március 14-én terveztek

újranitni, de azóta a városban megszorodtak a napi szintű légiriadók, így egyelőre várnak a nyitással.

A nyugat-ukrajnai Ternopil [tizenkét könyvtárának munkatársai](#) egyesültek, és érdekes szabadidős programokat szerveznek mindazoknak, akik „lelki felüdülésre” vágnak. Szolgáltatnak, az olvasók nagy táskákkal viszik és hozzák a könyveket; ingyenes számítógép-használati lehetőséget nyújtanak elsősorban a háború sújtotta részekből elmenekült diákok részére online oktatás céljából; melegedőhelyként üzemelnek a menekülteknek, teával és süteménnyel kínálják a betérőket. Az önkéntes központokkal is felveszik a kapcsolatot. Az intézmény vezetője szerint az önkéntes szervezetek központjává kell válniuk.

A könyvesboltok, könyvkiadók elektronikus felületein az az egységes üzenet jelenik meg, hogy a háborús helyzetben a rendelések feldolgozása szünetel, és csak a helyzet stabilizálódása után lesznek feldolgozva. Ugyanakkor a nagyobb könyvkiadók szabadon vagy szimbolikus összegért hozzáférhetővé tették az elektronikus és hangoskönyveiket, ezzel is támogatva az olvasókat.

A kárpátaljai magyar könyvtárak és könyvtárosok helyzete

A napokban interjú jelent meg a [karpatinfo.net.ua honlapon](#) Varga Évával, a Beregszászi Járási Központosított Könyvtárhálózat igazgatójával, a Kárpátaljai Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnökével. Az igazgató asszony a riporter azon kérdésére, hogyan tudnak a háború elől menekülőknél tartalmas programokat kínálni, a következőket válaszolta: *„A jelenlegi helyzet megdöbbentő. Soha nem gondoltuk volna, hogy minket érinthet egy ilyen háború. Azok, akik a bombázások elől menekültek, többek között vidékünkön találnak biztonságra. Nagyon sok kisgyerek is érkezett városunkba, akiknek a programok megszervezésével a város próbál kis könnyebbséget nyújtani, hogy megnyugodhassanak ebben az időszakban. Könyvtárunk is csatlakozott ehhez a kezdeményezéshez. Mindennap hétfőtől vasárnapig ukrán mesefilmekkel várjuk az érdeklődőket, gyerekeket és szüleiket egyaránt. Reméljük, pár órára kissé elfelejtetik a borzalmakat.”*

Az elnök asszony a Könyvtári Intézet közvetlen megkeresésére is reagált, válaszában azt írta, hogy Kárpátaljára még nem ért el a háború valósága, de az emberek feszültek, és sokszor tehetetlenek érzik magukat. A könyvtárosok részt vesznek mindenben, amivel könnyíteni tudnak a helyzeten: önkéntes feladatokat látnak el, tolmácsolnak, segélyeket csomagolnak, a határon túli menekültszállításokon lévő gyerekek részére ukrán nyelvű könyveket és kifestőket gyűjtenek – miközben maguk is próbálnak megélni minimálbér-közeli fizetésükből, ami napról napra kevesebbet ér.

Varga Éva a közelmúltban a *Magyar Múzsá* munkatársának, Lengyel Jánosnak is [nyilatkozott](#). Az interjú megvilágítja a háború előtti helyzet hátterét: bevezetője szerint Ukrajna kétségbeejtő gazdasági helyzete a kultúrára, így a könyvtárakra is negatív hatással van, Kárpátalja könyvtárainak is egyre kisebb támogatásból kell működniük. A nemrég elfogadott nyelvtörvény foglalkozik a könyvvel, a könyvtárakkal is, ennek is lehetnek negatív következményei a jövőben, bár egyelőre a könyvtári munkában – állománygyarapítás, rendezvények, programok szervezése – nem érződik a konkrét hatása. Kárpátalján a 2020. év elején 478 közkönyvtár működött, ezek közül a statisztikai adatok szerint 79 könyvtár várja a magyar nyelven olvasni vágyókat Aknaszlatinától Beregszászon, Ungváron át Tiszasalamonig.

Az utóbbi években az állam állománygyarapításra nem ad költségvetési forrást, inkább különböző programok révén érkeznek új ukrán nyelvű kiadványok. A magyar nyelvű kötetek a Márai-program által, illetve könyvkiadók, könyvtárhasználók, kortárs magyar írók ajándékként kerülnek a kárpátaljai könyvtárakba. Magyarország kárpátaljai külképviseletei minden évben vállalják, hogy a kiadványokat Budapestről a könyvtárakig szállítják térítésmentesen.

Az Országgyűlési Könyvtár által hosszú évek óta megszervezett, *Könyvtár, ami összeköt* elnevezésű programban több kárpátaljai magyar könyvtáros vett már részt, közülük *Molnár Melinda* a tiszaujlaki kistérségi, azaz a tiszaujlaki, tiszaujhelyi, salánki és puskinai könyvtárakról, könyvtárosokról küldött kérésünkre rövid beszámolót és néhány fotót, s a közlésükhöz is hozzájárult.

A kolléganő a beszámolóban jelezte, hogy a hádiállapot miatt a könyvtárosok fizetését valószínűleg a felére, 6000-ról 3000 hrvnyára, azaz körülbelül 70 ezerről 35 ezer forintra csökkentik. Az említett könyvtárak naponta fogadnak menekülteket a háborús övezetből, gyűjtik az adományokat, segítenek a szétosztásukban – nemcsak a menekülteknek, de a

falvakban élő rászorulóknak is, mivel az élelmiszerek ára a duplájára emelkedett. A könyvtárosok egy olyan gyermekotthonban is segítettek, ahová 110 menekült árva érkezett, és kézműves foglalkozást tartottak egy görögkatolikus kollégiumban, ahová menekült anyák és gyermekeik kerültek.

Gáti Gyöngyi, a Beregszásztól 17 kilométerre eső kistelepülés, Sárosoroszi községi könyvtárának vezetője így számolt be jelenlegi helyzetükről: „*Soha nem gondoltam volna, hogy egyik napról a másikra így megváltozhat az életünk. A covid kezdete óta felgyorsult az elvándorlás tőlünk, a háború kitörése pedig még nagyobb rombolást végzett ezen a téren is. Egy 800 lelkes, 95 százalékban magyarok lakta közösségből jó, ha maradtunk 400-an. Testi épségünket még nem veszélyezteteti a háború, reméljük, ez nem változik. A lelki épségünkre kell jobban vigyáznunk. Az első sokk után megpróbáljuk tovább élni az életünket.*” A kolléganő – aki szintén hozzájárult fotóinak közléséhez – könyvtárosi feladatai mellett társadalmi munkában közösség- és rendezvényszervezői feladatokat is ellát, munkáját most a menekültek segítésére összpontosítja: száraztészta készítenek a könyvtárban a falubeliekkel, amit intézményekbe vagy olyan helyekre juttatnak el, ahol menekülteket szállásoltak el.

A gyerekeknek a könyvtárban filmklubot, mesedélutánt, kézműves és hagyományörző foglalkozásokat tartanak.

A Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet hírlevelének – amelyet a Könyvtári Intézet továbbképzési kapcsolatai révén rendszeresen megkap – márciusi első közleményében a szerkesztők jelzik, hogy a rendkívüli állapotokra való tekintettel, amíg a helyzet nem javul, elmaradnak az intézet által szervezett és támogatott köztéri és zárt téri rendezvények, majd pontokba szedve gyors körképet adnak a humanitárius segítségnyújtás lehetőségeiről és az igénybevétel módjairól.

Információink szerint a Kárpátaljai Magyar Iskolai Könyvtárakért Alapítvány is megkereste partnrintézményeit pár nappal a háború megindulása után. A válaszok szerint partnereiknek ellátási gondjaik egyelőre nincsenek, az iskolákat átalakítják menedékhellyé, a pincéket óvóhellyé.

Kezdeményezés a kárpátaljai digitális tartalmak archiválására

Az Országos Széchényi Könyvtár kiemelt feladatának tekinti Kárpátalja magyar vagy magyar vonatkozású internetes, digitális jelenének gyűjtését és megőrzését, ezért az intézmény webarchiválással foglalkozó munkatársai mellett, hogy próbálják feltárni a vonatkozó webtartalmakat, [felhívást tettek közzé](#) azzal a céllal, hogy a közvetlen ismeret és a helyi beágyazottság előnyét kihasználva mindazok, akik az eddig feltártakon kívül archiválásra alkalmas digitális tartalmakat ismernek, ajánlják azokat az OSZK Webarchívum munkatársainak.

A külföldi könyvtáros-egyesületek, szakmai szervezetek nyilatkozatai

Az Oroszország és Ukrajna között zajló háborúra több könyvtáros-egyesület is nyílt levéllel vagy állásfoglalással reagált. Maga az Ukrán Könyvtáros-egyesület (ULA) [publikus kiáltvánnyal](#) fordult a Könyvtári Egyesületek és Szervezetek Nemzetközi Szövetségének (IFLA) vezetőségéhez és tagjaihoz a háború ötödik napján. A szöveg legfontosabb gondolata, hogy a háborúból senki, a könyvtárosok sem maradhatnak ki, hiszen nemcsak katonai célpontok, hanem kulturális intézmények is érintettek a bombázásokban, Csernihivben például megsemmisült a városi gyermekkönyvtár. Az ukrán könyvtárosok nemcsak magánemberként vannak jelen ebben a nehéz helyzetben, hanem az intézmények munkatársaiként is mindent megtesznek azért, hogy segítsék a lakosságot. Törekednek a szolgáltatások fenntartására, beleértve az online elérhetőket is, és harcolnak a háborúval kapcsolatos álhírek terjedése ellen. Van olyan könyvtár, amely elsősegélynyújtó tanfolyamot is szervez, és van, ahol befogadják azokat, akik elveszítették a lakóhelyüket. Az ukrán könyvtárosok sok támogatást és segítséget kapnak külföldi kollégáiktól és más ágazatoktól, amiért igazán hálásak. Az ULA ugyanakkor úgy látja, hogy az Orosz Könyvtáros-egyesület (RLA) semmit nem tesz ebben a nehéz helyzetben, ezért arra kérte az IFLA-t, hogy maga is vezessen be szankciókat, és zárja ki soraiból az egyesületet minden orosz intézménnyel együtt, illetve képviselőiket valamennyi vezető szervezetéből.

Az ukrán kiáltványra adott válasznak tekinthető az [RLA nyílt levele](#), amelyben semleges hangvételre

törekedve, általánosságokat megfogalmazva írt arról, hogy háborús időkben is fontos intézmények a könyvtárak, amelyek a nemzeti kultúra megőrzéséért felelősek. Az orosz könyvtárosok nehéz helyzetben érzik magukat, de a felbolydult világban is töreksznek munkájuk folytatására, az olvasók kiszolgálására, valamint a jó szakmai kapcsolat fenntartására valamennyi külföldi kollégájukkal.

Az IFLA nem reagált nyilvánosan az ULA nyílt levelére, nem zárta ki az orosz szervezeteket és személyeket, viszont a kiáltvány megjelenését követő napon közzétett egy [nyilatkozatot](#) a honlapján, amelyben támogatásáról biztosította az ukrán nemzetet és könyvtárosait. Nyíltan elítélte minden erőszakos cselekedetet, és felszólította a könyvtárakat, hogy más szervezetekkel együttműködve támogassák az ukrán menekülteket.

Az Egyesült Királyság könyvtárosait, levéltárosait és információs szakembereit egyesítve a [CILIP is megfogalmazta aggodalmait](#) az ukrán néppel és annak örökségével, valamint a könyvtáros kollégák biztonságával kapcsolatban. Felhívta a figyelmet az ukrán kultúra megőrzésének fontosságára, és kérte a politikai vezetőket, hogy törekedjenek a háborús helyzet minél gyorsabb megoldására. A szervezet lehetőséget kínál a tagjainak, hogy elektronikus aláírásukkal csatlakozhassanak az állásfoglaláshoz, és listát közöl a kollégákról, akik megtették.

Az ULA az IFLA-nak címzett nyílt levélen kívül egy [másik felhívást](#) is közzétett, amely [a könyvtárak szerepéről szól](#) az álhírek, a félretájékoztatás és a kiberfenyegetések elleni harcban. Nyilvános tanulási térként a könyvtárak fontos munkát végeznek abban, hogy segítségükkel naponta több százezer ember fejleszthesse készségeit a digitális világban való boldoguláshoz és az információkkal folyó manipuláció kiszűréséhez. A könyvtár biztonságos és szabad hely, amely szabad hozzáférést nyújt az információkhoz és az internethez, és támogatást ad a mindennapi problémák megoldásához. Ebből kifolyólag az ULA az ukrán könyvtárakat fegyvernek látja az Oroszországgal évek óta több fronton vívott harcban.

Az Amerikai Könyvtáros-egyesület (ALA) és annak részlegei [közös nyilatkozatban](#) álltak az ukrán kollégák mellé az álhírek elleni harcban. Arra biztatják tagjaikat, hogy hívják fel a közvélemény figyelmét a dezinformációk és a médiamanipuláció

jelenlétére, és szolgáltatásaikkal törekedjenek közösségük tudatosságának növelésére ezen a területen.

A finn, a dán, a norvég, a svéd és az izlandi nemzeti könyvtárak vezetői [közös nyilatkozatban](#) fejezték ki: nem lehet eltúlozni annak jelentőségét, hogy a polgárok szabadon hozzáférjenek a torzításmentes információkhoz, különösen háborús és válságos időkben. Emellett felhívták a figyelmet arra a tényre, hogy Oroszország olyan nemzetközi nyilatkozatokat ratifikált, amelyekkel elkötelezte magát a kulturális örökségek védelme mellett.

Három európai szervezet, az EBLIDA, a NAPLE és a Public Libraries 2030 [arra kérte a könyvtárakat](#), hogy fogadják nagy szeretettel az Ukrajnából menekülteket, tegyenek meg mindent, hogy a velük érkező gyerekek minél előbb folytathassák tanulmányaikat, és szervezzenek olyan programokat, ahol elsajátíthatják a befogadó ország anyanyelvének alapjait. Jó gyakorlati listát is közölnek arról, hogy mit tehet egy könyvtárosszervezet ilyen helyzetben.

Számos más könyvtárosszervezet is kifejezte támogatását és szolidaritását az ukrán nép iránt. [A nyilatkozatok gyűjteményét tartalmazó lista](#) rendszeresen frissül.

A Harvard Egyetem Ukrán Kutatóintézete [listát tett közzé](#) olyan forrásokkal, amelyek hasznosak lehetnek az ukrán–orosz konfliktus megértésében, illetve az azzal kapcsolatos információk tanulásában, tanításában.

A Szlovákiai Magyar Könyvtárosok Egyesülete határon belüli és túli segítséggel összeállított és a könyvtárosi levelezőlistákon közzétett egy többnyelvű feliratokból – köztük könyvtárban használható, hétnyelvű (angol, szlovák, magyar, cseh, lengyel, ukrán, orosz) szövegekből – álló csomagot, ami az Ukrajnából menekülőknél segítő emberek munkáját könnyítheti meg.

Az anyag összeállításában közreműködtek:

Hangodi Ágnes

Imréné Koljadzsin Natália

Sághi Ilona

Szabó Piroska

Tóth-Jávorka Brigitta

Budapest, 2022. március 17.